

درآمدهای نفتی و فرهنگ مصرف

ویدا ورهرامی *

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۱۰/۱۰

تاریخ تأیید مقاله: ۸۹/۱۲/۱۸

چکیده:

ایران، کشوری با درآمد بالای نفتی است که این درآمد عظیم بر بسیاری از متغیرهای کلان اقتصادی از جمله مصرف مؤثر است. از طرفی وابستگی هر چه بیشتر اقتصاد به این درآمدهای عظیم زمینه افزایش واردات کالاهای مصرفی مختلف را فراهم کرده و الگوی مصرفی مردم را نیز تغییر داده است. به طوری که اگر الگوی مصرف مردم در چند دهه قبل را با الگوی مصرف کنونی مقایسه کنیم، به وضوح خواهیم دید که کالاهای ضروری در سبد خانوار مردم جای خود را به کالاهای لوکس و تجملی داده‌اند. بنابراین می‌توان گفت یکی از دلایل تغییر در الگوی مصرفی مردم افزایش درآمد سرانه آنها بوده که این افزایش نیز به نوعی نشئت گرفته از افزایش درآمدهای نفتی بوده است.

واژگان کلیدی: درآمدهای نفتی و الگوی مصرف.

مقدمه

از احتیاجات زندگی خود مانند شیر، ماست، پنیر، زیرانداز و حتی پوشاک مورد نیازشان را خودشان تهیه می‌کردند و زندگی بسیار ساده‌ای داشتند. از طرفی پولی را که از فروش محصولات خود به‌دست می‌آوردند برای خرید بذر و کود مصرف می‌کردند. رفته رفته با صنعتی شدن جوامع، الگوی مصرف مردم تغییر کرد. در این زمان مردم در فعالیتهای اداری و خدماتی مشغول به کار شدند و عده کمی به فعالیتهای کشاورزی و دامپروری می‌پرداختند. بنابراین با تغییر فعالیت مردم میزان درآمد سرانه آنها بهبود یافت و از درآمد با ثبات‌تری برخوردار شدند، چون یک کشاورز ممکن است به علت خشکسالی یا سیل محصولات سالانه خود را از دست بدهد و به این علت آنها از درآمد باثباتی برخوردار نیستند. از طرفی با افزایش درآمد سرانه مردم، خانواده‌ها تمایل پیدا کردند تا کالاهای بهتر و بیشتری بخرند که گسترش وسایل ارتباط جمعی و بهبود ارتباطات و تبلیغات گسترده تولیدکنندگان نیز در این امر بسیار مؤثر بود.

از طرفی رفته‌رفته سبک زندگی مردم تغییر کرد و با ورود ماهواره و اینترنت، باورها و سنت‌های غربی وارد فرهنگ مردم شدند (رزاقی، ۱۳۷۴).

در این زمان توقعات و ارزش‌های مردم تغییر کرد، به‌گونه‌ای که داشتن رفاه مادی بیشتر مانند داشتن خودروی شخصی، لوازم مختلف برقی خانگی، انواع پوشاک و مسکن در بهترین جای شهر به ابزارهایی برای فخرفروشی تبدیل گردید، به‌طوری که اکنون متأسفانه داشتن این کالاها جزء ارزش‌های اجتماعی به حساب می‌آید. برای مثال اگر به زندگی خانواده‌های ایرانی اعم از شهری و روستایی نگاهی اجمالی بیندازیم، کاملاً دیده می‌شود که آنها حاضرند تمام روز کار کنند و حتی برای چشم و هم‌چشمی با دوست و آشنا و فامیل، کالاهایی را که شاید احتیاجی هم نداشته باشند (مانند چای‌ساز یا غذاساز) بخرند و متأسفانه چون نوع و مارک این کالاها حتی ماهانه تغییر می‌کند به یک بار خریدن هم بسنده نمی‌کنند و دیده می‌شود چه بسا خانواده‌ای دو و یا سه نوع دستگاه غذاساز دارد که هر کدام مارک‌های مختلف و کارایی‌های متفاوتی دارند. بنابراین حتی دیده شده که بعضی از همین خانواده‌ها از این وسایل بیش از یک یا دو بار استفاده نکرده و از آنها فقط به عنوان وسیله‌ای برای تزئین آشپزخانه‌شان

در ایران با افزایش جمعیت، توسعه شهرنشینی و افزایش قیمت نفت در برخی سال‌ها، درآمدهای نفتی در ایران بسیار مهم شده و درآمد سرانه مردم نیز افزایش یافته است و رفته رفته رفتار مصرفی مردم تغییر کرده است. زیرا در ابتدا الگوی مصرف مجموعه‌ای از تولیدات و فرآورده‌های داخلی بود که ارتباط و هماهنگی نزدیکی با شرایط اقلیمی و ویژگی‌های فرهنگی جامعه داشت؛ ولی با گسترش واردات و صرف درآمدهای نفتی برای واردات کالاهای مختلف، اتکای جامعه به تولیدات سنتی کاهش یافت و کالاهای متنوع مصرفی وارداتی در همه‌جا رسوخ کرد. بنابراین اتکا به درآمدهای نفتی در مقاطع مختلف کالاهای مصرفی بیشتری را در اختیار جامعه قرار داد، جامعه‌ای که درآمد آن متکی به نیروها و امکانات داخلی خود نبود و از منبع فروش نفت تأمین می‌گردید، با افزایش واردات، به کشور مصرفی مبدل شد و در این روند نه تنها اقلام مصرفی، بلکه سرانه‌های مصرف نیز شدیداً افزایش یافت. بنابراین الگوی مصرفی مردم تغییر کرد و مردم به سمت مصرف کالاهای لوکس و تجملی کشیده شدند و به این ترتیب نیاز به کالاهای لوکس و تجملی در زندگی مردم بیشتر دیده شد یا می‌توان گفت مردم به مصرف این کالاها عادت کردند (رزاقی، ۱۳۷۴)، از طرفی وجود چشم و هم‌چشمی میان خانواده‌ها مصرف‌گرایی بین مردم را گسترش داد. از این رو به تدریج توقعات مردم بالاتر رفت و نیاز به کالاهای لوکس وارداتی میان مردم بیشتر احساس شد، و از طرف دیگر بازار گسترده‌ای برای کالاهای لوکس وارداتی گسترش یافت.

در این مقاله به بررسی تأثیر درآمدهای نفتی بر الگوی مصرف خانوارها می‌پردازم. به این منظور در ابتدا به بررسی الگوی مصرف خانوارها در ایران و در ادامه تأثیر درآمدهای نفتی بر الگوی مصرف خانوارها خواهیم پرداخت.

بررسی الگوی مصرف خانوارها در ایران

در این قسمت مروری بر الگوی مصرف خانوارها در سال‌های اخیر خواهیم داشت.

در اقتصاد سنتی افراد به شغل کشاورزی و دامپروری اشتغال داشتند و محصولات تولیدی خود را مصرف می‌کردند. آنها بسیاری

استفاده می‌کنند.

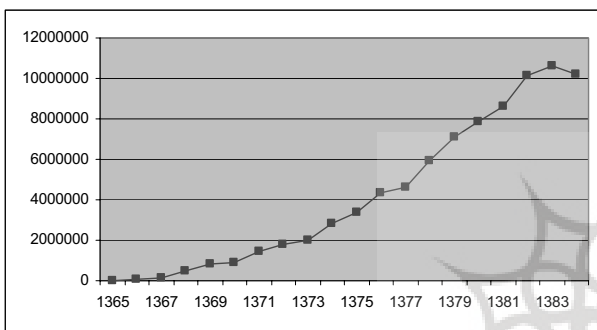
به عقیده بسیاری از کارشناسان جامعه‌شناسی مهمترین علت تغییر سبک زندگی خانواده‌های ایرانی و یا به بیان دیگر تغییر الگوی مصرف کشور، چشم و هم‌چشمی بیش از اندازه بین آنها است. به این منظور می‌توان در این مورد کالاهای متفاوتی را مثال زد که به تعدادی از آنها در این قسمت اشاره می‌شود.

استفاده از تلفن همراه در چند سال اخیر در کشور بسیار فراگیر شده است. بهره‌گیری از تلفن همراه در تمام دنیا مزایای زیادی با خود به همراه داشته است. از جمله این مزایا می‌توان به تأثیر استفاده از تلفن همراه بر کاهش هزینه‌های مبادلاتی اشاره کرد. به طوری که کاهش هزینه‌های مبادلاتی می‌تواند زمینه گسترش انواع مبادلات و به تبع آن رشد اقتصادی را پدید آورد. از سویی استفاده از تلفن همراه می‌تواند به کاهش تردهای بی‌مورد منجر گردیده و در کاهش ترافیک در شهرهای بزرگی همچون تهران نقش مهمی داشته است.

اما متأسفانه امروزه در ایران در بسیاری از موارد هدف از خرید تلفن همراه صرفاً برقراری انجام تماس‌های ضروری نیست؛ بلکه دیده می‌شود که بعضی افراد ماهانه و یا چند ماه یکبار گوشی‌های خود را عوض می‌کنند، چون داشتن گوشی آخرین مدل با انواع و اقسام امکانات اعم از دوربین عکاسی، فیلمبرداری، ضبط صوت و غیره میان مردم به‌عنوان یک ارزش اجتماعی تلقی شده و افراد حاضرند حتی ماهانه گوشی خود را عوض کنند. به طوری که در جامعه امروز داشتن گوشی آخرین مدل به نیازی اجتماعی تبدیل شده و به محض اینکه یک گوشی حتی بی‌کیفیت، ولی با ظاهری جدید و بدون کارایی ویژه نسبت به سایر گوشی‌ها، وارد بازار می‌شود، بیشتر مردم حاضرند به هر صورتی شده آن گوشی را تهیه کنند و نیاز خود را برطرف نمایند.

در نمودار ۱ روند استفاده از تلفن همراه بین خانواده‌ها نشان داده شده است. آمار مربوط به تعداد خریداران سیم‌کارت همراه اول از مرکز مخابرات ایران حاصل آمده که بیانگر میزان خرید سیم‌کارت همراه اول، در یک فاصله زمانی ۲۰ ساله می‌باشد که مطمئناً با لحاظ آمار مربوط به سیم‌کارت ایرانسل و تالیا از روند افزایشی بسیار بیشتری نیز برخوردار می‌باشد. همان‌طور که مشهود است، در سال‌های اخیر استفاده از تلفن همراه از

روندی فزاینده برخوردار بوده است. (حال اگر بخواهیم آمار مربوط به تعداد گوشی‌های تلفن همراه خریداری شده به وسیله مردم را بررسی نماییم، فقط با مراجعه به چند پاساژ فروش گوشی تلفن همراه دیده می‌شود که میزان خرید گوشی‌ها در هر ماه به چند صد هزار گوشی می‌رسد که بیشتر این گوشی‌ها نیز وارداتی هستند، به این صورت به علت در دست نبودن تمام آمار مربوط به گوشی‌های خریداری شده به ترسیم نمودار مربوط به سیم‌کارت‌های همراه اول خریداری شده، اکتفا گردید.)

مأخذ: مرکز مخابرات ایران.

نمودار ۱. روند تغییرات خرید سیم‌کارت همراه اول در ایران

میزان مصرف رایانه نیز در ایران بسیار فزونی یافته است. استفاده از رایانه در کشورهای دنیا زمینه‌های گسترش مرزهای دانش را به همراه داشته است، به طوری که با امکان برقراری ارتباط میان مردم از ملیت‌های مختلف از طریق اینترنت، امکان مبادله دانش میان ملل مختلف حاصل آمده و با تبادل اطلاعات زمینه‌های مساعدی برای پیشرفت علم حاصل شده است. از سویی استفاده از رایانه و به تبع آن گسترش تجارت الکترونیک، نقش مهمی در کاهش هزینه‌های مبادلاتی داشته است که بدین‌گونه زمینه‌های افزایش مبادلات میان مردم حاصل آمده و علاوه بر صرفه‌جویی در زمان و انرژی مردم، به علت افزایش مبادلات زمینه‌های مساعدی برای بهبود تولیدات و به تبع آن بهبود رشد اقتصادی و اشتغال حاصل آمده است.

اما متأسفانه در ایران، بیشتر مردم رایانه را فقط برای چشم و هم‌چشمی و به عنوان وسیله‌ای برای بازی کودکان خود می‌خرند، بنابراین خانواده‌ها اغلب هزینه‌های بالایی برای خرید

الگوی ناصحیح مصرف در کشور است.

مصرف آب در کشور نیز برخلاف الگوی مصرف استاندارد جهانی از وضعیت خوبی برخوردار نیست، به طوری که براساس آمار اعلام شده مصرف آب در ایران ۷۰ درصد بیشتر از الگوی جهانی است. طبق اعلان بانک جهانی به ازای هر نفر در سال، یک مترمکعب آب و برای بهداشت در زندگی به ازای هر نفر صد متر مکعب آب مصرف می‌شود (کریمی، ۱۳۸۸).

تأثیر افزایش درآمدهای نفتی بر الگوی مصرف خانوارها

در این قسمت به بررسی آثار درآمد نفتی بر الگوی مصرفی مردم و خانوارها می‌پردازیم.

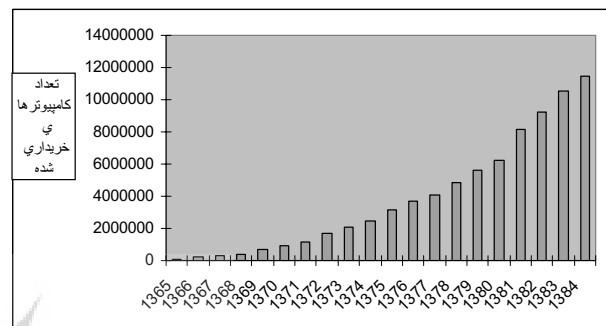
اگر بخواهیم آثار تاریخی نوسانات درآمد نفتی بر الگوی مصرف خانواده‌ها را بدانیم بهتر است بررسی خود را از سال ۵۲-۱۳۵۳ شروع کنیم.

در این سال‌ها قیمت نفت از جهش بی‌سابقه‌ای برخوردار بود. بنابراین درآمد نفتی کشور به‌طور چشم‌گیری افزایش یافت و در این زمان درآمد زیادی وارد کشور شد. از طرفی به علت نبود کارگران ماهر و ضعف ساختاری، این درآمد عظیم به‌جای آنکه صرف تولید شود، صرف واردات انواع و اقسام کالاهای وارداتی و گاهی غیرضروری و تجملی گردید. بنابراین مصرف بی‌رویه بین مردم رواج یافت و آنها بخش اعظم درآمدهای خود را صرف خرید کالاهای وارداتی تجملی می‌کردند. شاه سابق و درباریان نیز - که به‌شدت در پی غربی کردن ایران بودند - با فراهم آوردن ارتباطات دوستی با ملل مختلف زمینه غرب‌زدگی و از دست رفتن هویت ملی را در کشور به وجود آوردند و رفته رفته زمینه‌های غرب‌گرایی میان مردم در ایران گسترش یافت.

در سال ۱۳۵۷ با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و شروع جنگ تحمیلی و ایجاد تحریم‌های مختلف از جانب کشورهای غربی و قطع رابطه کشور با آمریکا و سایر دول غربی، تحول عظیمی در راستای عدم وابستگی به درآمدهای نفتی در کشور رخ داد.

در این دوران با قرار گرفتن روحانیت در رأس حکومت کشور به‌تدریج تعالیم دینی در زندگی مردم جای گرفت. در این زمان حس نوع‌دوستی و فداکاری میان مردم گسترش یافت، به طوری

انواع تجهیزات رایانه صرف می‌نمایند که در نمودار ۲ میزان خرید این کالا به‌وسیله خانوارها نشان داده شده است. (آمار مربوط به این نمودار با مراجعه به مرکز انفورماتیک ایران و براساس جداول موجود در این مرکز حاصل آمده است که بیانگر تعداد کامپیوترهای فروش رفته در هر سال می‌باشد). همان‌طور که مشهود است روند خرید رایانه در طی زمان از روند افزایشی برخوردار است.

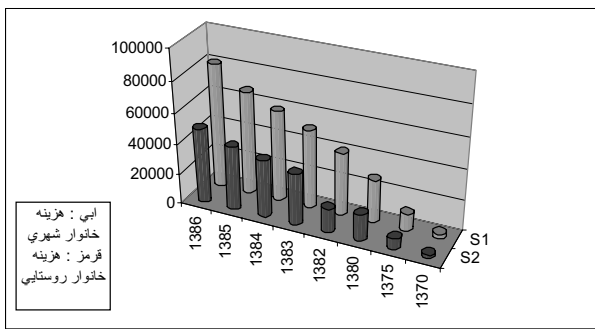
مأخذ: مرکز انفورماتیک ایران.

نمودار ۲. نوسانات میزان خرید رایانه

در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵

متأسفانه طبق آمارهای موجود میزان مصرف انرژی در ایران هر ۱۰ سال یک بار، دو برابر می‌شود؛ اما این نرخ رشد در مقیاس جهانی یک تا ۲ درصد بیشتر نیست و میزان سوخت مصرفی جهان در حدود هر ۵۰ سال یک بار دو برابر می‌شود. بر این اساس ایران در مقایسه با میانگین جهانی چهار تا پنج برابر بیشتر سوخت مصرف می‌کند، یعنی هم‌اکنون ۹ درصد سوخت جهان در ایران و به‌وسیله تنها یک درصد جمعیت جهان مصرف می‌شود که متأسفانه ناشی از الگوی ناصحیح مصرف خانوارها در ایران است.

مصرف انرژی بخش حمل‌ونقل پس از بخش خانگی و تجاری قرار دارد و از لحاظ مالی بیشترین بخش مصرف را به‌خود اختصاص داده است. با توجه به شروع مصرف گاز طبیعی در این بخش از سال ۱۳۸۴، مصرف در این بخش، با رشد ۷۷ درصدی مواجه بوده است. در طول سال‌های ۸۵-۱۳۸۰ مصرف گاز مایع حدود ۲۹ درصد و نفت کوره حدود ۲۷ درصد کاهش یافته و مصرف نفت گاز در حدود ۲۰ درصد و مصرف بنزین بالغ بر ۶۱ درصد افزایش داشته است که وجود این آمار و ارقام ناشی از

مأخذ: سایت مرکز آمار ایران

نمودار ۴. هزینه خانوار شهری و خانوار روستایی

همان طور که در نمودار ۴ مشهود است میزان هزینه خانوارهای شهری و روستایی به تدریج افزایش یافته که در سال‌های اخیر از روند افزایشی بسیار سریعی نیز برخوردار بوده است، هدف از ترسیم این نمودار، بیان این مسئله است که وقتی درآمد نفتی کشور فزونی یافته، هزینه‌های خانوارها نیز افزایش یافته است و می‌توان گفت افزایش درآمد نفتی کشور و تزریق این درآمد به اقتصاد از طریق افزایش درآمد سرانه خانوارها نقش مهمی بر مصرف آنها داشته است.

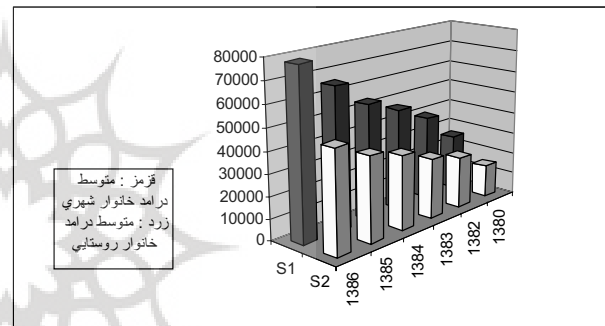
بنابراین با گسترش درآمدهای خانوارها، میزان مصرف آنها از کالاهای لوکس و تجملاتی نیز افزایش یافته است به گونه‌ای که داشتن مسکن، انواع وسایل خانگی مدرن و خودروهای خارجی جدید جزء جدانشدنی زندگی مردم تلقی می‌گردند. بنابراین با افزایش چشم و هم‌چشمی میان خانواده‌ها، توقع مردم به تدریج بالا رفته و آنها حاضرند روزی چندین ساعت کارکنند یا حتی به جای یک شغل، دو شغل داشته باشند؛ اما از کالاهای مدرن و جدید استفاده کنند. به این صورت استفاده از کالاهای لوکس و تجملی در کشور فزونی یافته و استفاده از انواع کالاهای لوکس خارجی جز لاینفک زندگی روزمره مردم گردیده است.

از طرفی دولت نیز مجبور است به گونه‌ای نیاز مردم را تأمین کند. بدین سان درآمدهای نفتی را به جای اینکه صرف گسترش تولید و ایجاد زیرساخت‌های مناسب اقتصاد کند، آن را صرف واردات انواع کالاهای لوکس مصرفی می‌کند. از طرفی وجود تبلیغات گسترده این کالاها در کشور سهم بالایی در واردات آنها از کشورهای خارجی داشته است. همان طور که در نمودار ۵ مشخص است، میزان واردات کشور در سال‌های اخیر روند افزایشی داشته

که آنها فقط به فکر زندگی خود نبودند و قناعت و ساده زیستی و کمک به هم‌نوع جزء رفتارهای پسندیده و ارزش‌های اجتماعی به حساب می‌آمد.

بعد از جنگ تحمیلی، دوران سازندگی شروع شد که دولتمردان به دنبال بازسازی زیرساخت‌ها اعم از جاده‌سازی، برق‌رسانی به روستاها و بازسازی خرابی‌های بعد از جنگ بودند. در این سال‌ها درآمد نفت نیز تا حدودی بهبود یافت. بعد از این دوران از سال ۱۳۷۸ به بعد با افزایش درآمدهای نفتی در کشور میزان درآمد سرانه خانوارهای شهری و روستایی بهبود یافت (بازمحمدی، ۱۳۷۴).

در نمودار ۳. نوسانات درآمد خانوارهای شهری و روستایی نشان داده شده است.

مأخذ: سالنامه‌های آماری و سرشماری نفوس و مسکن و آمارنامه بازرگانی.

نمودار ۳. نوسانات درآمد خانوارهای شهری و روستایی

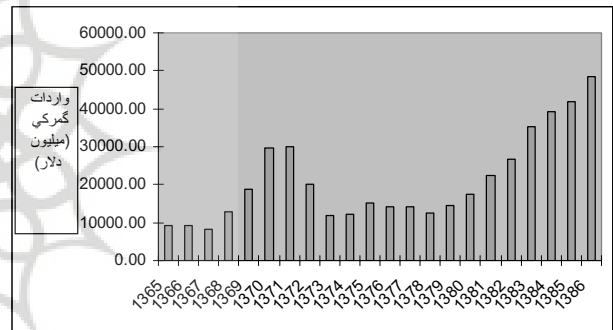
همان‌طور که مشهود است، در سال‌های اخیر درآمد خانوارهای شهری و روستایی از روند افزایشی برخوردار بوده که البته میزان درآمد خانوارهای شهری از خانوارهای روستایی بیشتر بوده و از رشد بالاتری برخوردار می‌باشد. علاوه بر بهبود درآمد خانوارها در سال‌های اخیر، به علت گسترش وسایل ارتباط جمعی و بهبود تکنولوژی، رفته رفته سبک زندگی مردم تغییر کرد. بنابراین با افزایش درآمد خانوارها قدرت خرید آنها افزایش یافت و با تغییر ارزش‌ها و معیارهای زندگی مردم، داشتن رفاه مادی برای مردم ارزش محسوب شد و بدین سان میزان هزینه‌های خانوارها نیز افزایش یافت.

در نمودار ۴. روند تغییر هزینه خانوارها نشان داده شده است، ارقام مذکور در این نمودار از سایت مرکز آمار ایران استخراج گردیده‌اند.

طبق آمار ارائه شده به وسیله مرکز آمار ایران، در سال ۱۳۸۷ هزینه خالص سالانه یک خانوار شهری ۹۴ میلیون و ۲۱۴ هزار ریال بوده که نسبت به سال ۱۳۸۶، ۱۵/۹ درصد افزایش داشته است. از کل این هزینه‌ها ۲۱ میلیون و ۳۶۰ هزار ریال با سهم ۲۲/۷ درصد مربوط به هزینه‌های خوراکی و دخانی و ۷۲ میلیون و ۸۵۴ هزار ریال با سهم ۷۷/۳ درصد مربوط به هزینه‌های غیرخوراکی است که در این هزینه‌ها بیشترین سهم با ۲۴/۱ درصد مربوط به هزینه گوشت و در هزینه‌های غیرخوراکی بیشترین سهم با ۴۳ درصد مربوط به مسکن بوده است. هزینه ماهانه خانوار شهری نیز از ۴۲۹ هزار تومان در سال ۱۳۸۳ با ۸۳ درصد رشد به ۷۸۵ هزار تومان در سال ۱۳۷۸ افزایش یافت. نرخ رشد هزینه خانوار شهری در سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ به ترتیب ۲۵/۶، ۱۵، ۱۳/۵، ۲۰/۸ و ۱۵/۹ درصد بوده است.

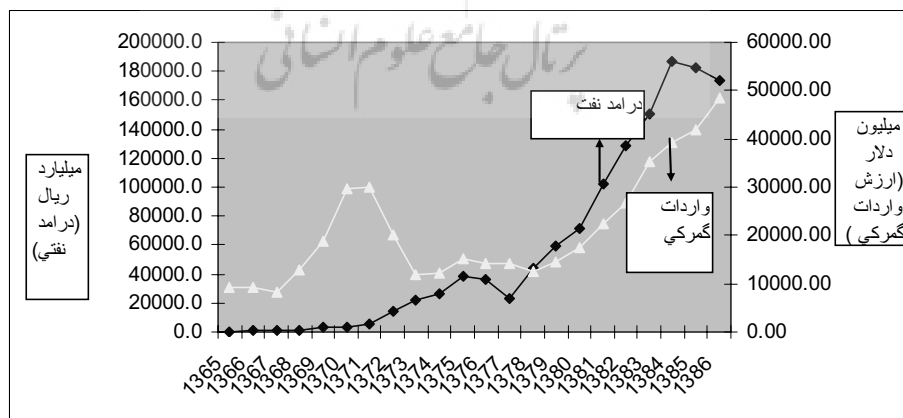
محاسبات آماری براساس گزارش حساب‌های ملی بانک مرکزی نشان می‌دهد، هزینه مصرف نهایی یک خانوار شهری به قیمت جاری در چهار سال اول برنامه چهارم توسعه، به طور متوسط سالانه ۲۴/۴ درصد رشد کرده است. این رشد سالانه باعث شده هزینه یک خانوار شهری در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال پایانی برنامه سوم، نزدیک به ۱۳۹/۴ درصد رشد کند و از ۳۶۸ هزار تومان به ۸۸۱ هزار تومان افزایش یابد. این گزارش نشان می‌دهد هزینه مصرفی یک خانوار شهری در سال ۱۳۸۴ معادل ۴۵۵ هزار و ۵۰۰ تومان است که نسبت به سال قبل از خود ۲۱/۶ درصد رشد کرده است. در سال ۱۳۸۵ نیز هزینه یک

است (آمار از سایت بانک مرکزی حاصل آمده است). در نمودار ۶ روند تغییرات درآمد نفتی و نوسانات ارزش واردات غیرگمرکی نشان داده شده است. با بررسی هر دو نمودار زیر می‌توان به این نتیجه رسید که در سال‌هایی که درآمد نفتی از روند افزایشی خوبی برخوردار بوده کمابیش ارزش واردات گمرکی و غیرگمرکی نیز بهبود یافته که بیانگر بیشتر شدن واردات کشور در این سال‌هاست. از طرفی با کاهش درآمدهای نفتی کمی از شدت واردات کاسته شده؛ ولی نسبت به کاهش درآمد نفتی، واردات گمرکی و غیرگمرکی از کاهش خیلی زیادی برخوردار نبوده است که این امر نشان‌دهنده عادت کردن مردم به یک الگوی مصرفی خاص می‌باشد که با این رویه دولت مجبور است در سال‌هایی که درآمد ارزی خوبی از فروش نفت نیز ندارد، بازهم به واردات کالاهای مصرفی مورد نیاز مردم ادامه دهد که این امر به مواجه دولت با کسری بودجه‌های شدید منجر می‌گردد.

مأخذ: بانک مرکزی.

نمودار ۵. روند نوسانات ارزش واردات گمرکی کشور در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۶

مأخذ: بانک مرکزی.

نمودار ۶. نوسانات درآمد نفتی و ارزش واردات گمرکی

با افزایش درآمدهای نفتی کشور، الگوی مصرف مردم به سمت کالاهای لوکس و تجملی تغییر یافته و اسراف در کشور فزونی یافته است. سالانه یارانه‌های عظیمی از جانب درآمدهای نفتی، توسط دولت پرداخت می‌شود که به ارزان شدن قیمت انرژی در کشور منجر شده و میزان مصرف و اسراف آن را تا حد زیادی در کشور افزایش داده است. متأسفانه خانوارها از انرژی به عنوان کالایی ارزان و مکمل در کنار کالاهای لوکس و تجملاتی مانند انواع اتومبیل‌ها و وسایل برقی، تجهیزات گرمایشی و سرمایشی استفاده می‌کنند.

بنابراین ایجاد و رواج الگوی مصرف غلط در ایران منجر شده دولت در زمانی که از درآمد نفتی بالایی برخوردار نیست، به علت نیازها و توقعات گسترده مردم و عادت کردن آنها به داشتن برخی کالاها در سبد مصرفیشان مجبور به استقراض از بانک مرکزی شده و با کسری بودجه گسترده‌ای مواجه شده‌اند که به دنبال آن شرایط تورمی در کشور به وجود می‌آید.

نتیجه‌گیری

در این مقاله بعد از بررسی الگوی مصرفی خانوارهای ایرانی به بررسی تأثیر نوسانات درآمد نفتی بر الگوی مصرف خانوارها پرداختیم.

همان‌طور که ذکر گردید با بررسی الگوی مصرفی مردم در سال‌های اخیر به وضوح دیده می‌شود که مصرف‌گرایی جزء ضروریات زندگی خانوارهای امروزی شده است و متأسفانه آنها به جای قناعت و ساده‌زیستی به سمت مصرف کالاهای لوکس و تجملی کشانده شده‌اند، به طوری که امروزه داشتن برخی از کالاهای لوکس جزء ارزش‌های اجتماعی تلقی می‌گردد. بنابراین وجود این گرایش‌های غلط منجر به مصرف‌گرا شدن جامعه و صرف درآمدهای نفتی برای واردات انواع و اقسام کالاهای وارداتی در کشور شده است.

منابع:

- رزاقی ابراهیم. (۱۳۷۴). الگوی مصرف و تهاجم فرهنگی، نشر چاپخش.
- صنعی علیرضا. (۱۳۶۶). الگوی مصرف و ساخت اقتصادی، جهاد دانشگاهی دانشگاه صنعتی اصفهان.
- قصوری، شکوفه. (۱۳۸۰). بررسی و مقایسه ترکیب الگوی مصرف انرژی خانوارهای شهری و روستایی ایران طی سال‌های ۷۸-۱۳۵۰، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده

خانوار شهری با ۵۰/۵ درصد رشد نسبت به سال ۱۳۸۳، به ۵۵۴ هزار تومان رسیده است. در سال ۱۳۸۶، هزینه هر خانوار نسبت به سال ۱۳۸۳ رشدی نزدیک به ۹۳ درصد را تجربه کرده و بر ۷۰۸ هزار تومان بالغ می‌شود. این هزینه در سال بعد با رشدی معادل ۱۳۹/۲ درصد بر ۸۸۱ هزار تومان بالغ می‌گردد. در همین حال رشد سالانه هزینه خانوار شهری طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ به ترتیب ۲۱/۶، ۱۹/۵، ۲۶/۳ و ۲۴/۴ درصد است. نکته قابل ذکر آن است که گزارش‌های بانک مرکزی در قالب حساب‌های ملی تا پایان سال ۱۳۸۶ بوده و برای محاسبه سال ۱۳۸۷، متوسط سه‌ساله ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶ معیار قرار گرفته است. مجموع هزینه‌های خانوار شهری به طور متوسط در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶، معادل ۲۴/۴ درصد رشد کرده که این رقم برای رشد هزینه‌های سال ۱۳۸۷ در نظر گرفته شده است.

از طرفی در سال ۱۳۸۷، ۷۹/۳ درصد خانوارهای شهری نمونه‌گیری شده از تلفن همراه و ۳۳/۶ درصد از خودروی شخصی استفاده می‌کردند که نشان‌دهنده تغییر الگوی مصرف مردم به سمت مصرف کالاهای لوکس است که این ارقام برای سال ۱۳۸۶ به ترتیب ۶۴/۷ و ۳۱/۳ درصد بوده و از رشد قابل توجهی برخوردار بوده است.

در سال ۱۳۸۷ متوسط کل هزینه خالص سالانه یک خانوار روستایی ۵۳ میلیون ریال بوده که نسبت به سال قبل ۱۰/۵ درصد افزایش یافته است. از کل هزینه‌های سالانه خانوار روستایی ۲۰ میلیون و ۸۵۴ هزار ریال (۳۸/۶ درصد) مربوط به هزینه‌های دخانی و ۳۳ میلیون و ۱۴۱ هزار ریال (۶۱/۴ درصد) مربوط به هزینه‌های غیرخوراکی بوده است. در هزینه‌های دخانی و خوراکی بیشترین سهم با ۲۴/۱ درصد مربوط به هزینه آرد، رشته، نان و غلات و در هزینه‌های غیرخوراکی بیشترین سهم با ۲۷ درصد مربوط به مسکن بوده است. در خانوارهای روستایی نمونه‌گیری شده، در سال ۱۳۸۷، ۵۰/۱ درصد از تلفن همراه و ۱۲/۹ درصد از اتومبیل شخصی استفاده کرده‌اند که این ارقام برای سال ۱۳۸۶ به ترتیب ۳۱/۴ و ۱۲/۸ درصد بوده و بیانگر گرایش روستاییان به مصرف کالاهای لوکس است. بنابراین علاوه بر شهر در روستا نیز الگوی مصرف خانوارها تغییر کرده است.

پس با توجه به موارد گفته شده می‌توان نتیجه‌گیری کرد که

- اقتصاد دانشگاه تهران.
- ابراهیمی، سجاد. (۱۳۸۷). بررسی تأثیرگذاری قیمت نفت بر متغیرهای مالی دولت و رشد اقتصادی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
- ارسلائی، علی. (۱۳۷۹). تأثیر قیمت نفت بر متغیرهای کلان ایران در سال‌های ۴۹-۱۳۷۹، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
- میاشریور، علیرضا. (۱۳۸۴). نوسانات قیمت نفت و اثرات آن بر برخی متغیرهای عمده اقتصاد کلان ایران با استفاده از روش VAR، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
- کریمی، عابد. (۲۳). فروردین ۱۳۸۸، چرا اصلاح الگوی مصرف، روزنامه کیهان.
- بیات، محمد. (۱۳۷۹). چالش‌های توسعه در صنعت نفت ایران، انتشارات کویر.
- بازمحمدی، حسین. (۱۳۷۴). رفتار مصرف بخش خصوصی در اقتصاد ایران ۱۳۷۲-۱۳۳۸، دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی.
- ترازنامه‌های بانک مرکزی.
- سالنامه‌های آماری و سرشماری نفوس و مسکن و آمارنامه بازرگانی.
- سایت بانک مرکزی و از سایت مرکز آمار ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی